

בס"ד

# לעומקו של מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

ויחי

ה'תשפ"א

**בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות**

**לטל. : 052-7675895**

**גור-אריה צור**

**מודיעין עילית**

**ניתן להצטרף לתפוצת מייל**

**leshem895@gmail.com**

## לעומקו של מקרא ויחי

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה  
וגו'

והכא כולה סתומה ואין בה רוח  
כלל. כזה:

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם  
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָזְנוּ בָּהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ  
מְאֹד וַיִּזְזוּ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם  
שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּגו'.

ושואל השפתי חכמים (וכן מביא הוא  
את שאלת המהרש"ל), הרי היא  
סתומה כביכול לא במקום הנכון,  
שהיתה צריכה להיות סתומה אחרי  
גויעת יעקב, או לפני שברך את בניו,  
או בתחילת פרשת שמות, שאז,  
כפירוש רש"י נסתמו עיניהם ולבם  
של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו  
לשעבדם.

ומתרץ שהפרשה ניכרת כסתומה רק  
בתחילתה, ולא באמצעה. לכן סתומה  
בתחילתה.

ולתירוץ זה צריך כביכול להגיה  
ברש"י כאומר בפירושו: לְמָה פרשה  
זו סתומה בתחילתה, אלא על שם  
סופה, שבסופה יסתמו עיניהם ולבם  
של ישראל מצרת השעבוד.

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁבַע  
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְחִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנֵי  
חֲמִישֵׁי שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים  
וּמֵאֵת שָׁנָה

וַיְחִי יַעֲקֹב. (מז, כח')

פירש"י, למה פרשה זו סתומה,  
לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו,  
נסתמו עיניהם ולבם של ישראל  
מצרת השעבוד, שהתחילו  
לשעבדם.

דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ  
לבניו, ונסתם ממנו.

מסביר השפתי חכמים עניין  
הפרשה הסתומה: קבלה היא בידינו  
מעזרא עליו השלום שפרשת ויחי  
היא תחילת פסקא [כלומר פרשה  
בפני עצמה], ולא חזא פרשה עם  
וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל [שהוא הפסוק  
האחרון בפרשה הקודמת], ודרך  
פרשה סתומה שיעורה רוח ט'  
אותיות, כזה:

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם  
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָזְנוּ בָּהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ  
מְאֹד וַיִּזְזוּ יַעֲקֹב

## לעומקו של מקרא ויחי

ליעקב, ויורה הדבר על ליקוי  
המאורות וחשכת הגלות.

ובכך תובן שאלתו של רש"י למה  
פרשה זו סתומה, שבסתימתה  
ניכרת הירידה לחשיכה מאורה,  
ולגלות מגאולה.

ועל דרך הצח בדרך של אל תקרי.  
אל תקרי ויחי אלא ויהי. שח' וה'  
מתחלפות, ולמאן דאמר שאין ויהי  
אלא לשון צער [מגילה י:], יורה הדבר  
על צרת השיעבוד.

\*\*\*

ועל דרך הרמז והסוד פרשה זו  
סתומה, לרמוז על מידתו של יעקב  
שנרמזת במלה מא"ד, שהיא בגימטריה  
מ"ה. ולכן נסמכה המלה מא"ד למלים  
ויחי יעקב זה לזה ללא הפרש כלל,  
והוא שם מ"ה הק', שם השם השולט  
בעולם היצירה, שהיא עולמו של יעקב  
אבינו כמבואר בשערי אורה לר' יוסף  
ג'יקיטאלי. ושם מ"ה הק' הוא שם  
השם במילוי אלפי"ן כזה: יו"ד ה"א  
וא"ו ה"א. והוא בגי' מ"ה. והיינו  
מא"ד.

ועדיין יש לשאול לתירוץ זה, סוף  
סוף ויחי יעקב כתיב. וכיצד תדרש  
צרה מהמלה ויחי.

ולעומקו של מקרא, לגלות הצפון  
בפירוש רש"י, ללא צורך כלל  
בהגהה. יש לומר שעל ידי סתימת  
הפרשה מתבררות המלים ויחי יעקב  
כצרת השעבוד, למרות שנאמר ויחי  
יעקב.

כיצד:

שבסוף פר' ויגש נאמר וישב ישראל,  
ובתחילת פרשתנו נאמר ויחי יעקב.  
ומשום סתימת הפרשה ללא רווח כלל,  
יוצא אפוא, שפתח הכתוב בישראל  
וסיים ביעקב:

כזה: וישב ישראל בארץ מצרים  
בארץ גשן ואחוזו בה ויפרו וירבו  
מאד ויחי יעקב

והשם ישראל בדרגה נעלה יותר  
מהשם יעקב, שישראל הוא העיקר  
ויעקב טפל לו, וישראל מורה על  
גאולה ויעקב על גלות.

יוצא איפוא שעל ידי הסמיכות יש  
כאן כעין ירידה בדרגה, מישראל

## לעומקו של מקרא ויחי

שהרי ט' וצ' קרובות הן ולעתים אף מתחלפות, בהיותן נְקָגוֹת בְּקָרוֹב מקום במוצאות הפה, [וכפירוש רש"י בראשית מד, טז' על המלה "נצטדק"], וכאילו כתוב במקום וייצר וייטר. שהוא בארמית לשון נטר ושמר, כעין ואביו שמר את הדבר.

**ולב** לבו של **וייטר** הוא י"ט הוא יצר טוב. ולכן מקרבן אותיותיהן, והקצוות במלה וייטר הן י--ר שהן יצר רע, ולכן מרחקן אותיותיהן למען הרחיק את הצפוני מעלינו, והאות ו' בתחילה תוֹרָה על המשכיות והתמדה, שזו עבודת האדם כל ימי חייו. להרגיז יצר טוב על יצר הרע בהתמדה ללא מנוחה כלל, לקרב היה"ט ולהרחיק היצה"ר. ועל ידי כך ישמרהו יוצרו, והוא לשון וייטר, שהוא בארמית לשון נטר ושמר. שיתקיים בו וייטר ה', כאשר ינצח במלחמת וייצר ה'. והוא עולם היצירה של יעקב אבינו, הנרמז במלה מא"ד בגל' מ"ה.

**ועל דרך הדרש** מובא בתנחומא על הפסוק (במדבר, בלק, כג, כג') **פַּעַת יֹאמֵר לַיַּעֲקֹב וְלְיִשְׂרָאֵל מֶה פָּעַל אֵל, יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינִי לְפָנַי הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא פִתְלֵמִיד לְפָנַי רַבּוֹ לְעֵתִיד לְבֹא וּמְלֹאכֵי**

**ועל דרך המוסר**, י"ל שזה מה שאומר להם משה לישראל, (דברים י, יב' פר' עקב) **וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם-לְיִרְאָה וגו'.** וכאומרו: מה ה' אלקיך שואל מעמך - **להגיע לדרגת מ"ה.** מ"ה הוא שואל מעמך. היא דרגת היראה של **יעקב אבינו**, דרגת עולם היצירה, דרגת עולם השליטה על היצרים. ולכן פנה אליהם משה בשם ישראל. כי היא דרגתו של **יעקב הוא ישראל.** ולכן דרשו בו **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים**, באשר שליטה על היצרים נתונה בידי האדם.

**ואשר** על כן **יצר** הקב"ה את האדם **בשני יצרים**, טוב ורע, שנאמר **וייצר**, בשני יודי"ן. וכן הוא במדרש רבה (יד, ד') **וַיַּיְצֵר, שְׁנֵי יְצָרִים, יֵצֵר טוֹב וַיַּיְצֵר הָרָע.** ונאמר עפר מן האדמה, שהאדם כאדמה. והאדמה כאדם. שהאדמה תתן את יכולה אם יעבדוה, ותוביר אם יזנחוה. כן האדם יתן פירותיו הטובים מתוך עבודה על מידותיו. ויוביר אם ח"ו יזנח משלום נפשו.

**ועל דרך הצת**, במילה **וייצר** טמן הקב"ה וצפן ורמז על מלחמת היצרים.

## לעומקו של מקרא ויחי

**הרע** אשר שלט בו י"ג שנים, ואשר בולט הוא **בנצחו** את יצר הרע. כלומר **טוב** המנצח את **המאד**. ולזה ירמזון חז"ל באמרם [ברכות ה.] לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. ופירש רש"י שם שיעשה עמו **מלחמה**. כלומר תכלית היצר הטוב היא לא רק לעשות מעשים טובים בעלמא, אלא **עיקר תכליתו** היא לערוך מלחמה עם היצר הרע ו**לנצחו**. ואשר על כן נקרא יצר הרע טוב מאד, והוא **המאד** המנוצח על ידי **הטוב**.

**ועוד אמרו** [ברכות נד.] בכל **מאדך** הוא בכל ממונך. וכאמרו כאשר **הטוב** הוא בפני עצמו, הרי יצר הטוב. וכאשר מעורב הוא בתאוות ממון ושאר **גשמיות** האד"ם, הרי הוא כנכנע ליצר הרע וכנהפך אף הוא ליצר הרע.

**ואשר על כן על כל הנ"ל**, יעקב הוא בעולם היצירה, שנלחם הוא ביצר הרע הוא שרו של עשו עוד בטרם צאתו מרחם אמו. ובנצחו אותו יאמר עליו **מאד ויחי יעקב**. שהם החיים האמיתיים להיות גבור הכובש את יצרו.

השרת שואלים אותן, מה הורה לכם הקדוש ברוך הוא. לפי שאינן יכולין ליפנס למחיצתן, שצאמר: [במדבר כג, כג.] פעת יאמר ליעקב ולישראל **מה פעל אל**.

**וכח** זה של **מ"ה**, הוא בעולם היצירה, הוא רוח העולמות, כח זה הנחיל יעקב לבניו ולבני בניו בכל הדורות, **שיזכו להיות לפני ולפנים**, שומעים מפי הקב"ה **מה פעל אל**.

והרמוז לכך בסמיכות ויפרו ויירבו **מאד ויחי יעקב**. **מאד ויחי**. שעל זה היתה תכלית חייו של יעקב שכל מה שיפרו ויירבו הוא כדי לקיימם ולהחיותם במידת **המאד**, היא **המ"ה** שהמלאכים עתידים לשאול אותם מה פעל אל, וזו חיותם של ישראל, בני יעקב, להיות במחיצתו של הקב"ה.

**ועוד על דרך המוסר**, דרשו חז"ל עה"פ **וירא אלהים את-פל-אשר עשה והנה-טוב מאד**, טוב זה יצר טוב, **טוב מאד** זה יצר הרע (ב"ר ט, ז) והוינן בה, היכן רמוז כאן יצר הרע.

**ולעומקו של מקרא יאמר** שהמילה מא"ד היא גימטרי' אד"ם, **ויצר הטוב** שבאדם בולט ביותר **על רקע של יצר**

## לעומקו של מקרא ויחי

**וַיְהִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִ תְּלָיוּ שָׁבַע  
שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמָאתַי שָׁנָה.**

**שְׁנַיִ תְּלָיוּ.** פשט הכתוב הוא שנות חייו. אך לעומקו של מקרא על דרך הצח, ידרש מלשון שָׁנִים. שהיו לו עד עתה שני סוגי חיים.

ובפר' ויגש בעומדו לפני פרעה, גם שם אמר הכתוב שני ימי חי, ונדרש שם לעניין חיים של תורה מול חיים של צרות שנרדף בהם ע"י עשו ולבן ומעשה דינה ורוגזו של יוסף. והוסבר שם מעט וטובים היו 64 שנות לימוד התורה כנגד 66 שנה שהיה נרדף, שהם הרבים והרעים מכלל 130 שנותיו כשעמד לפני פרעה. ע"ש.

**אבל עתה** שהיה ברוב טובה ושלוה ונחת יש ליתן טעם מדוע נקט הכתוב בלשון שְׁנַיִ תְּלָיוּ.

ויש לומר, שעתה נוספו לו עוד י"ז שנים של לימוד בישיבה שהקים יהודה בארץ גשן. שכאן נוספו על ה 64 שנות תורה שלמד עד שהגיע למצרים, עוד 17 שנה כמנין טו"ב, ויחד הם פ"א שנים של תורה לשמה מזוככת ונקייה. לעומת ס"ו שנים של רדיפות וצרות.

ועל דרך הצח, טוב מאד בגימטרי' קטנה ח' וכן יצר הרע בגימטרי' קטנה ח', שכל מגמתו של יצה"ר להביאם לידי ח'טא, ותכלית היצה"ט להרחיק את הח'טא לכיוון הט'ט, ודי בהרחקה קטנה כדי להפוך את הח'טא לט'ט, שהוא ר"ת טוב תמיד.

**ועוד על דרך הצח והמוסר**  
יֶאֱמַר: לְעוֹלָם יֵאָמֵד אָדָם מְאֹדוּ בְּמֵאֵד  
מְאֹד אִם טוֹב הוּא אִם טוֹב מְאֹד, וּמֵה  
הוּא מֵהוֹתוֹ, שְׁיִיטֵיב טוֹבוֹ עַל מְאֹדוֹ.

\*\*\*

**וַיְהִי יַעֲקֹב.**

אותה חיות שקיבל כאשר שמע על יוסף ותחי רוח יעקב אביהם, אותה חיות היתה וחיתה בו עד עת פקודה. והיא שעמדה לו גם לאחר מכן, כפי שאמרו [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

\*\*\*

## לעומקו של מקרא ויחי

**וייש לשאול**, מדוע לא נאמר גם ביוסף קריבה למוות, והרי יוסף חי 110 שנים ולא הגיע לשנותיו של יעקב.

**ועל דרך הצח** יש לומר, היכא דיש קבורה נקט הכתוב ויקרבו, לשון ויקברו. אבל ביוסף לא היתה קבורה אלא [גכו' סוף הפרשה] וישם בארון במצרים, וכתרגום יהונתן שם: וישם בארון - ושוון תיה בגלוסקמא, במצרים - וישקעין תיה בגו גילוס דמיצרים: ופירש בעל הטורים כדי שיהא מצוי להם בצאתם משם. לכן לא נאמר ביוסף ויקברו.

\*\*\*

**וינשא אתגל ממצרים ויקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך** (מז, ל')

**וייש לשאול**, לכאורה אין זה ביד יוסף אלא ברשות פרעה, וכיצד יבטיחו על הדבר, ועוד בשבועה. ולעומקו של מקרא יש לומר, שיעקב סיפר ליוסף את שדבר עמו ה' בבאר שבע, לפני ירידתו מצרימה: **אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם-עלה** (ויגש, מז, ד').

**ומעתה יאמר: מעט ורעים** היו ימי היותי נרדף, **ורבים וטובים** היו ימי לימוד התורה הק'.

\*\*\*

**ועוד יש לומר שני תייו** חייו בעולם הזה וחייו בעוה"ב. זה לעומת זה. לפום צערא בהאי עלמא קביל אגרא לעלמא דאתי.

\*\*\*

**ועוד יש לומר שני תייו**, שני סוגי חיים, חייו ללא יוסף וחייו עם יוסף. וכמו שאמרו על בנימין כן היתה נפשו קשורה בנפש יוסף, ככתוב ונפשו קשורה בנפשו וכתרגום שם ונפשיה חביבה ליה כנפשיה.

\*\*\*

**ויקרבו ימי-ישאל למוות** (מז, כט')

**פירש רש"י** (על פי מדרש רבה, צו), כל מי שנאמר בו קריבה למוות, לא הגיע לימי אבותיו.



## לעומקו של מקרא ויחי

יעקב תבע את החולי, אמר לפניו רבון העולמים אדם מת בלא חולי ואינו מישב בין בניו, מתוך שהיא חולה שנים או שלשה ימים הוא מישב בין בניו. אמר לו הקדוש ברוך הוא חזקה דבר טוב תבעת וממה הוא מתחיל שנא' ויאמר ליוסף הנה אביך חלה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן נקרא האדם "חולה" לפני שמתבקש למעלה, שהוא לשון לחלות את פני ה'. (זכריה ז, א). והוא ענין תפילה, כמו ויחל משה (שמות ל"ב). שאז זוכה האדם ביותר לחלות פני דר עליון. וכדלקמן שבקש יעקב לגלות את הקץ. שאז נמסרים לו רזי השכינה וסודותיה. וכרשב"י ביום הסתלקותו שהתקיים בו ג' ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

\*\*\*

ויאמר יוסף אל-אביו בני הים אשר-גתן-לי אלהים בזה (מח, ט')

בני הים. בזה רמז ליעקב אביו שהם ממשיכים את מידתו, מידת מ"ה, שהוא שם ה' במילוי אלפיון השולט בעולם היצירה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

ומעתה אין לפקפק בדבר, אחרי שה' הבטיחו במידת אנכי ולכן יכול היה יוסף להשבע לו על הדבר.

ויש לדייק זאת מכך שאמר יוסף אנכי אעשה כדברך. אנכי בטעם של טיפחא. והוא טעם מפסיק, והכוונה למידת האנכי של הקב"ה שהבטיחו על הדבר ואנכי אעלה גם-עלה. וגם כאן תיבת אנכי בטיפחא, לומר שהבטיחו במידת אנכי.

ועוד יש לומר, בשימת לב, ששמו של יוסף סמוך להבטחת ה': ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף לעית קדו על-עיניך [ויגש, מז, ד'] ומכאן למד יוסף שיכול להישבע על הדבר הזה.

ועל דרך הצח, כביכול פונה יוסף להקב"ה למידת האנכי שבה דבר הקב"ה עם יעקב אביו בחלום הלילה, ואומר:

אנכי! אעשה כדברך!

\*\*\*

הנה אביך חלה (מח, א')  
ובמדרש רבה (בראשית פרשה סה, תולדות) אמר ר' יהודה בן סימון:

## לעומקו של מקרא ויחי

קחם אליך ותברכם. אבל קחם אלי  
הוא סתירה מיניה וביה.

ובהיות יעקב הוא המדבר אל יוסף,  
כיצד יאמר קחם-גא אלי. הַבְּיָאִם נא  
אֵלַי, הוּי לִיָּה לְמִימֵר.

ואשר על כן, יש לומר, שמנשה  
ואפרים אמנם היו כבר אצל ברכיו  
של יעקב משום חביבות, ולא לשם  
ברכה. ואמר לו יעקב ליוסף שיקח  
אותם ממנו על מנת שיביאם אליו  
שנית לשם ברכה. ועל ידי כך יהיו  
מזומנים לברכתו. לכן אמר קחם-גא  
ממני, והביאם אֵלַי שנית, לשם ברכה,  
וְאַבְרָכֶם.

\*\*\*

קחם-גא אלי.

ליכא מילתא דלא רמיזא  
באורייתא.

כאן רמז הכתוב לְמָה  
שאמרו חז"ל [תענית ה:]: מה זרעו  
בחיים אף הוא בחיים. כי ליעקב  
מלאו במותו קמ"ז שנים. וצאצאי  
צאצאיו כממשיכים את חייו לשנת  
הקמ"ח. וזה שאמר קחם-גא.  
והמלה נא סובלת שתי משמעויות.  
בבקשה ותרגומו הוא בבעו, ומשמעות

והתום בשמותם בסופי תיבות מנשה  
ואפרים. וכאמרו בְּנֵי הָ"ם.

ואשר על כן הקדים יעקב את אפרים  
לפני מנשה, להיות כסדר הנכון,  
מ"ה.

\*\*\*

וַיֹּאמֶר קחם-גא אלי וְאַבְרָכֶם  
(מח, ט')

בשימת לב, יש ליתן את הדעת מי  
הוא האומר דברים אלו. אם יעקב,  
הוא האומר ליוסף להוציא את בניו  
מעם ברכיו של יוסף ולקרבם אליו אל  
יעקב כדי שיברכם לפני מותו, אם כן  
היה צריך יעקב לומר: הַבְּיָאִם נא  
אֵלַי ואברכם. והלשון קחם נא אינה  
מתאימה כאן. שהרי קחם יורה על  
פעולה מן החוץ אל האדם, וכאן אומר  
יעקב הוציאם ממך והביאם אלי.

ואם יוסף הוא המדבר היה צריך לומר  
ליעקב אביו קחם-גא אֵלַיך ותברכם.  
והמילה אֵלַי אינה מתאימה לפעל קח.  
[וגם צ"ל אברכם אם יעקב הוא  
המדבר או ותברכם אם יוסף הוא  
המדבר]. וממה נפשך היה צריך  
להיות: או הביאם אלי ואברכם, או

## לעומקו של מקרא ויחי

וַיִּשְׁרָאֵל עַל-רֵאשׁ הַמַּטָּה. ולעומת זאת, יוסף הוא זה שהשתחוה ארצה לאביו שנאמר לְאֶפְיֹ אֲרָצָה.

ויש להאיר: וַיִּשְׁתַּחוּ הוא לשון יחיד, במקום וישתחוה, כגון וַיִּבְךְּ במקום ויבכה. ולכן קאי איוסף. ואם רצה לומר שהבנים השתחוו היה צריך לומר לשון רבים: וַיִּשְׁתַּחוּוּ. ואשר על כן מאחר וכתוב וַיִּשְׁתַּחוּ לְאֶפְיֹ אֲרָצָה בלשון יחיד, הרי יוסף הוא שהשתחוה אפים ארצה לאביו. והוא מכח הגערה של אביו בהיות יוסף בן שבע עשרה שנה עת ספר לאביו את חלומותיו, כנ"ל: וַיִּגְעַר-בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלֹמִים הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אָנֹכִי וְאִמְךָ וְאִחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה [תחילת וישב].

וכן פירש רש"י: וַיִּשְׁתַּחוּ לְאֶפְיֹ. כשחזר לאחוריו מלפני אביו.

ושפתי חכמים נתן טעם בדבר על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא ברש"י: מדוע היה צריך יוסף לחזור לאחוריו כדי להשתחוות לפני אביו:

נראה לי דאזיל לטעמיה שפירש בפרשת מקץ (לעיל מ"ב ו' ד"ה וישתחוו) דכל השתחואה שבמקרא

של עכשיו ותרגומו הוא פֶּעַן. וכאן ידרש נא במשמעות של עכשיו, כתרגום אונקלוס במקום [מח,ט]: קַרְבָּנוֹן פֶּעַן לְוַתִּי וְאֶבְרַכְנוּן. וכאומרו: עתה, במלאת לי קמ"ז שנה ואני בתחילת הקמ"ח שנה, בשנת הקח"ם יצטרפו שנות ילדיך אלי. ובוה אמשיך את חיי לשנת הקמ"ח ויתקיים בי מאמרם ז"ל, יעקב אבינו לא מת. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. וזה שאמר קָחֶם נָא אֵלַי.

\*\*\*

וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֶתֶם מֵעַם בְּרַכְיֹו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאֶפְיֹ אֲרָצָה. (מח,יב')

כאן הודיע הכתוב כחו של יעקב בעולם החלומות. שכאשר ספר יוסף את חלומותיו, והנה השמש והירח וכו' משתחוים לי, וַיִּגְעַר-בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלֹמִים הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אָנֹכִי וְאִמְךָ וְאִחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה [וישב, לו,י].

ומכח גערה זו, התהפכו פני הדברים. יעקב לא השתחוה מעולם ארצה לפני יוסף, אלא השתחוה לשכינה שנאמר (מז,לא') וַיִּשְׁתַּחוּ

## לעומקו של מקרא ויחי

חולה, ויוסף השתחוה ליקרא דאבוהי שדמותו חקוקה בכסא הכבוד. ומעתה התמזגו שני ה-וישתחו להיות וישתחו. ששניהם השתחו לשכינה הק'.

ובזה נתקיים חלומו של יוסף באומרם משתחווים לי. והמלה לי על דרך הצח תתפרש גם במובן של ליהוה, ובדרך קיצור לי'.

\*\*\*

ועל דרך הרמז נרמזו אלין מליא בדברי יעקב בפרשת וישב (לז, י) באומרם ליוסף הָבֹא נְבוֹא. אמנם שם נאמר בדרך גערה הָבֹא נְבוֹא אָנִי וְאִמִּי וְאֶחָיו לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֲרָצָה, אך רָמַז רָמַז לוֹ שאם יזכו ישתחו שניהם כאחד לשכינה הק', ולכן נאמר בלשון כפולה הָבֹא נְבוֹא. ושניהם נכתבו כתיב מלא ו'. שה-ו' של יעקב כנגד הבריה התיכון, וה-ו' של יוסף כנגד ספירת היסוד שב-ו' יסודה, והם שני הווין שבמילה וישתחו, אחת וישתחו של יעקב, והשניה וישתחו של יוסף. ויחד כנ"ל וישתחו.

\*\*\*

הוא פשוט ידים ורגלים, וממילא בעודו עומד לפני אביו לא היה יכול להשתטח, אלא ודאי כשחזר לאחוריו יכול היה להשתטח ארצה.

והוא על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא.

ולעומקו של מקרא, לדברי רש"י יאמר שיוסף חזר לאחוריו לא רק כתלמיד הנפטר מרבו, אלא גם חזר לאחוריו בזכרונו, לעת היותו בן שבע עשרה לפני אביו כשסיפר לו את חלומו שהשמש והירח משתחווים לו, וחזר לאחוריו גם לענין תשובה, לתקן את גערת אביו, ולכן השתחוה הוא, יוסף, מלוא קומתו אפיים ארצה לפני אביו.

ועל דרך הצח התקיימו כאן שניהם יחד כאחד. ביעקב נאמר וישתחו וישאל על-ראש המטה ודרשו שהשתחוה לשכינה שמעל ראשו של חולה, וביוסף נאמר וישתחו לאפיו ארצה, ובזה קיים כבוד הורים שהוא גם כבוד השכינה, ובהיות שניהם משתחווים לכבוד השכינה הק', כאילו הכתיב עליהם הכתוב וישתחו. יעקב השתחוה לשכינה מעל מיטתו של

## לעומקו של מקרא ויחי

וכך הוא הרמז: אַשְׁמַךְ שָׁם, תחילתו בא' כנגד אפרים וסופו במ' כנגד מנשה. ובתווך הן אותיות שִׁמְךָ שָׁ שבהיפוכן יקראו כְּשֵׁאשִׁים. [בתוספת א' כנגד אלקים שאומר לו אַשְׁמַךְ שָׁם]. כְּשֵׁאשִׁים ידי עליהם לברכם, אַשִׁים את אפרים לפני מנשה.

וכן במלה אַשְׁמַךְ ניצבת לה הא' לפני המ' והיינו אפרים לפני מנשה.

\*\*\*

וַיִּבְרַךְ אֶת-יֹוסֵף וַיֹּאמֶר הֲאֵלֵהִים אִשְׁרָׁה הִתְהַלְכוּ אִבְתֵּי לְפָנָיו אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק הֲאֵלֵהִים הֲרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה: (מח, טו)

הַמְלֶאֱךָ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל-רָע וַיְבָרֶךְ אֶת-הַנְּעָרִים (מח, טז)

יש לשאול: באמרו הֲאֵלֵהִים אִשְׁרָׁה הִתְהַלְכוּ וגו' וכן באמרו הֲאֵלֵהִים הֲרַעָה אֹתִי וגו', הרי הוא פונה לקב"ה בשמו: הֲאֵלֵהִים, ולכאורה אינו מבקש ממנו דבר רק מתאר את מעשיו: אִשְׁרָׁה הִתְהַלְכוּ אִבְתֵּי לְפָנָיו אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק, וכן: הֲרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה. והרי דומה הדבר כאילו

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת-יְמִינֹו וַיִּשֶׁתׁ עַל-רֹאשׁ אֲפְרַיִם וְהָא הַצָּעִיר וְאֶת-שְׂמָאלֹו עַל-רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שְׂפָלׁ אֶת-יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר (מח, יד)

שְׂפָלׁ אֶת-יָדָיו. (מח, יד)  
והוא תיקון למה שאמר כאשר שְׂכַלְתִּי וְשְׂכַלְתִּי. שבמקום שְׂפָל בש"ן ימנית, הוא מקיים עכשיו שְׂפָל בש"ן שמאלית. וכאילו הִכְתִּיב עליו הכתוב כאשר שְׂכַלְתִּי שְׂפָלְתִּי, כרוצה לומר לפום צערא אגרא.

\*\*\*

ועל דרך הרמז רמז לו שבזמן הברכה ישכל ידיו. שכן אמר לו קְחֵם-גָּא. והם אותיות קחמנ-א, קח מנ-א כאומרו קח מנ"שה א'פרים, וזה בזמן שהגישם אליו, שנאמר אֵלֵי, בזמן שהם אֵלֵי. אבל אחליפם בזמן שאברכם. שנאמר וְ אֲבָרְכֵם. שהם אותיות אפרים מנשה ו"ברך" באמצע. אֲבָרְכֵם. וכאומרו, ובזמן הברכה אשים את אפרים לפני מנשה. שכן נרמז לי במראות הלילה, שנאמר (מו, ג') כִּי-לִגְזֵי גְדוֹל אַשְׁמַךְ שָׁם.

## לעומקו של מקרא ויחי

הַיּוֹם הַזֶּה, יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְשֻׁמְלֵאָהּ  
הַגָּאֵל אֲתִי מִכָּל-רָע יְבָרְךָ אֶת-הַנְּעָרִים  
וְגו'.

ובזה יובן תוקף שליטתו של יעקב  
אבינו בעולם המלאכים, ככתוב וישלח  
יעקב מלאכים, ופירש"י מלאכים  
ממש. ובנוסף לכך, כאן גילה הכתוב  
שלעולם לא ישלח המלאכים מדעת  
עצמו אלא תמיד יבקש רשות  
מהבורא להשתמש במלאכיו,  
כתרגום יהונתן: **יהא רעוא קדמך.**

\*\*\*

**דרשת פי-יגשית, שים ימינה.**

וַיִּרְא יוֹסֵף כִּי-יָשִׁית אָבִיו יָד-  
יְמִינֹו עַל-רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְגו' (יז)  
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לֹא-כֵן אָבִי  
כִּי-זֶה הַכֹּכֵב שָׁיִם יְמִינִי עַל-  
רֹאשׁוֹ: (מח, יח)

וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יְדַעְתִּי בְנִי  
יְדַעְתִּי וְגו' (מח, יט)

יש לעיין מהיכן ידע, ומדוע יאמר  
יעקב פעמיים ידעתי בני ידעתי.

מוציא שם שמים לבטלה. שכן אֲשֶׁר  
הִתְהַלְכּוּ וכן הַרְעָה אֲתִי מַעוֹדֵי הֵם רַק  
תיאורים לקב"ה על כל הטובה  
שעשה לו עד עתה, אך לכאורה אינו  
פונה אליו לבקש ממנו מאומה.

ותגדל הקושי'ה, שאחרי פנותו אל  
האלקים, יעזב לפתע את מידת  
האלקים ויפנה אל המלאך הגואל  
בבקשה שיברך את הנערים וכו'. והרי  
זה כאילו מחסיר מכבוד האלקים,  
ולאחר שתיאר את טובו של האלקים,  
כיצד יבקש מהמלאך לברך, ויניח  
למידת האלקים.

אלא יש לומר כתרגום יונתן בן  
עוזיאל, שהוסיף בתרגומו ג' תיבות:  
יְהִי רִעוּא קְדָמָךְ - יהי רצון מלפניך  
יְהִי רִעוּא קְדָמָךְ דְּמִלְּאָכָא דְּזַמְיָנְתָא  
לי למפרק יתי מפל בישא יברך ית  
טלייא.

יהי רצון מלפניך יְשֻׁמְלֵאָהּ הַגָּאֵל  
אֲתִי מִכָּל-רָע יְבָרְךָ אֶת-הַנְּעָרִים וְגו'  
ולפי זה מובנת פנייתו לאלקים  
בבקשה שישלח מלאכו לברך את  
הנערים.

וכך הם פני הדברים: הַאֱלֹהִים  
אֲשֶׁר הִתְהַלְכּוּ אָבִתִּי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם  
וַיִּצְטַק, הַאֱלֹהִים הַרְעָה אֲתִי מַעוֹדֵי עַד-

## לעומקו של מקרא ויחי

ולא תצטרך אתה להתעסק עם המצרי!  
הבלתי ראויים לקרוב אליך.

**ועל דרך הרמז, רמז** לו הקב"ה בזה, כי כאשר יתקיים **וירא יוסף פי-ישית** אָביו נד-יְמִינוּ על-ראש אָפְרָיִם ירע בעיניו של יוסף וירצה **למנוע** ממך מלשים ימינך על ראש הצעיר, [וכספורנו הנ"ל שהוא לשון **מניעה**] ולכן אמר לו: [ויגש מו,ד'] **ויוסף ישית** יָדוֹ על-עַנְיָדָה: **וישית** יוסף ידו כנגד **עיניך** למנוע ממך מלהניח ימינך על ראש אפרים ושמאלך על ראש מנשה. וזה שאמר לו הקב"ה במראות הלילה: ויוסף **ישית** ידו על עיניך.

**ואשר על כן** אמר הקב"ה ליעקב במראות הלילה, ואתה עליך **למאן ולשית את אפרים לפני מנשה**. כי **הבן יקיר לי אפרים** אם ילד שעשועים.

וזה שאמר יעקב ליוסף **פַּעַמִּים יְדַעְתִּי בְנִי יְדַעְתִּי**. פעם אחת **ידעתי** כי **במראות הלילה נאמר לי** לשית ימיני על אפרים, ופעם שניה **ידעתי** עתה, כי **לכך** נתכוון הקב"ה, למאן לך.

**וכך הם פני הדברים:** ויִרְא יוֹסֵף פִּי-**ישית** אָביו נד-יְמִינוּ על-ראש אָפְרָיִם

**ועוד יש לשאול** מדוע שינה הכתוב מלשון **ישית** ללשון **ישים**. שבתחילה נאמר: ויִרְא יוֹסֵף פִּי-**ישית** אָביו נד-יְמִינוּ על-ראש אָפְרָיִם וגו' ואח"כ שינה הכתוב לשונו לומר: **שים**. ויִאֱמָר יוֹסֵף אֶל-אָביו לֹא-כֵן אָבִי פִּי-גַּה הַבְּכֹר **שים** יְמִינָה על-ראשו. ולכאורה היה לו לומר, לֹא-כֵן אָבִי פִּי-גַּה הַבְּכֹר **שית** יְמִינָה על-ראשו.

**ולעומקו של מקרא ועל דרך הדרש יש לומר** שכאשר נראה ה' ליעקב בבאר שבע במראות הלילה לפני ירידתו למצרים [ויגש מו,ד'] הבטיחו הקב"ה בזה הלשון: אָנֹכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאָנֹכִי אֲעַלְךָ גַם-עִלָּה יוֹסֵף **ישית** יָדוֹ על-עַנְיָדָה.

**לפשוטו של מקרא** הבטיחו הקב"ה שיוסף יהיה אתו במותו ובקבורתו, וכפירוש רש"י בבבא בתרא קח עמ' א. ורוב המפרשים.

אמנם, **הספורנו** פירש בדרך אחרת, ש"ישית ידו" הוא מלשון **מניעה**, שיוסף ימנע מעיניו של יעקב לראות ברוע מראות המצרים הטמאים]

**וכלשונו:**

לא תצטרך לפקוח עיניך להשיג הפציד כי יוסף יגיעם אליך בזולת השגחתך

## לעומקו של מקרא ויחי

ואולי אף כמשאלה: לא-כן אָבִי פִּי-זָה  
הַבְּכֹר שְׁמִים יְמִינָה עַל-רֵאשׁוֹ. ולא  
העיז פניו לומר לו בדרך  
חזקה: **שְׁמִית** ימינך על ראשו.

**ועל דרך הצח, ההבדל בין שְׁמִית**  
ובין **שְׁמִים** הוא בנקודת ה-ש הימנית  
לכין נקודת ה-ש השמאלית. שלעולם  
הימין גובר על השמאל, לכן **שְׁמִית** חזק  
יותר מ**שְׁמִים**. והוא סוד אמרו **שִׁפְל** את  
ידיו שהוא תיקון למה שחשב שכבר  
**שִׁפְל** את יוסף.

**ועוד על דרך הרמז והצח, יש לומר**  
כי **שְׁמִית ושְׁמִים** הן אותה גימטריה, כי ת  
בגימטריה קטנה היא מ', רק **שְׁמִית**  
חזקה יותר פי עשרה, שכן תחזק ה-ת  
שהיא **ארבע מאות** פי עשרה על פני  
המ' שהיא **ארבעים**.

**ואשר על כן על כל הנ"ל יעיד יעקב**  
על הדבר באמרו ידעתי בני ידעתי,  
כנ"ל. ידעתי במראות הלילה כי  
**אֲשִׁית** יד ימיני על ראש אפרים כ- **ש**  
**ימנית, וְאֲשִׁים** ידי השמאלית על  
ראש מנשה, כ- **ש** שמאלית.

**ועוד** אמר לו: **ידעתי** כי מעשה אבות  
סימן לבנים, ולכן **בני, ידעתי** להעדיף  
את הצעיר כפי ששאלני **אבי** בעת

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לֹא-כֵן אָבִי וכו'  
וַיִּתְמָךְ יַד-אָבִיו לְהַסִּיר אֶתְּךָ מֵעַל  
רֵאשׁ-אֶפְרַיִם ו**לְשִׁים** אותה על-רֵאשׁ  
מְנַשֶּׁה, וירא יעקב כי **ישית יוסף ידו**  
וכו' כפי שנאמר לו במראות הלילה  
וַיֹּסֶף **שְׁמִית יְדוֹ עַל-עֵינָיו**, וכוונתו  
בזה **נגד עיניך, וַיִּמָּאֵן** יעקב, כי כן  
אמר לו ה'. וזה שאמר **ידעתי בני**  
**ידעתי**.

**ואשר על כן ביוסף לא נאמר שְׁמִית**  
יְמִינָה עַל-רֵאשׁוֹ, אלא: לא-כן אָבִי פִּי-  
זָה הַבְּכֹר **שְׁמִים** יְמִינָה עַל-רֵאשׁוֹ. כי  
הפעולה "**שְׁמִית**" - על דרך הדרש -  
נראית יותר חזקה מהפעולה "**לְשִׁים**",  
כמו שמצינו אצל פרעה [שמות,ז,כג']  
"**וְלֹא-שָׁת לְבוֹ גַם-לְזָאת**" וכמדה  
כנגד מדה אמר הקב"ה [בא,י,א'] "**לְמַעַן**  
**שְׁתִּי אֶתְנִי אֵלָה בְּקַרְבּוֹ**".

ואילו **לְשִׁים** נראית כפעולה יותר  
רכה, כפי שנצטוו בני ישראל מפי  
הקב"ה על ידי משה רבנו:  
[האזינו,לב,מו'] "**שְׁמִימו לְבַבְכֶם**", שהיא  
הוראה יותר **רכה**, כי הכל בידי שמים  
חוץ מיראת שמים.

לכן, אצל יעקב הדבר **מוחלט**  
**לְשִׁית** ימינו על ראש אפרים, כי כן  
ציווה ה', ויוסף מתוך **זהירות של**  
**כיבוד אב** אומר בדרך פחות חזקה,



## לעומקו של מקרא ויחי

וְגַם-הוּא יִגְדֹל, וְאוֹלָם אֶחָיו הִקְטִין יִגְדֹל  
מִמֶּנּוּ.

ועל דרך המוסר יאמר שכל המקטין  
עצמו יגדלהו הקב"ה. שנאמר וְאוֹלָם  
אֶחָיו הִקְטִין יִגְדֹל מִמֶּנּוּ. הִקְטִין יִגְדֹל.

\*\*\*

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה הִנֵּה אֲנֹכִי  
מֵת וְהָיָה אֵלֶיךָ עַמְּךָ וְהַשִּׁיב  
אֶתְכֶם אֶל-אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (מח, כא)  
יש ליתן טעם מדוע באומרו הִנֵּה  
אֲנֹכִי מֵת הִפְסִיק הַכְּתוּב בֵּין אֲנֹכִי וּבֵין  
מֵת. שְׁהָרִי אֲנֹכִי מוֹטְעִים בְּטַעַם שֶׁל  
טִיפָחָא, וְהִיא הַפְּסָקָה קְלָה. וְמָה טִיבָה  
שֶׁל הַפְּסָקָה זֹה, וּמִדּוּעַ לֹא יֹאמֶר בְּרַצָּף  
הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמו  
הכתוב למה שנאמר כי לא יראני  
האדם וחי. ויעקב זוכה עתה לראות  
מה שלא זכה עד עתה, ולכן יודע כי  
הוא צריך למות. ולכן יש הפסקה  
לאחר המילה אנכי, וכאומרו הִנֵּה  
אֲנֹכִי! הִנֵּה רואה אני בבירור  
באספקלריה המאירה את אנכי. ולכן

ברכו אותי, האתה זה בני, אלא שענתה  
אברך גם את הגדול שגם הוא יגדל.  
ולכן אמר: גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם וְגַם-  
הוּא יִגְדֹל וְאוֹלָם אֶחָיו הִקְטִין יִגְדֹל  
מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מִלֵּא-הַגּוֹיִם  
[מח, יט].

ובשימת לב, ריבה הכתוב פעמים  
גַּם-הוּא, גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם וְגַם-הוּא  
יִגְדֹל. שאע"פ שמעשה אבות סימן  
לבנים, והנני מעדיף את הקטן על פני  
הגדול כברכת אבי באומרו גם ברוך  
יהיה, אע"פ כן, מנשה גַּם-הוּא יִהְיֶה-  
לְעַם וְלֹא כִעֲשׂוֹ אֲחִי שֶׁנֹּאמַר עָלָיו וְרַב  
יַעֲבֹד צַעִיר. וְגַם-הוּא יִגְדֹל וְלֹא כִעֲשׂוֹ  
אֲחִי, שֶׁבְּרַכְתּוֹ תְּלוּיָהּ בְּבְרַכְתִּי שֶׁנֹּאמַר  
עָלָיו וְהָיָה כְּאֲשֶׁר תְּרִיד וּפְרַקַת עוֹלוֹ  
מֵעַל צוּאָרֶךְ. וְלִכֵּן יֹאמֶר עָלֵיהֶם עַל יְדֵי  
מִשָּׁה רַבְּנָה [וְזֹאת הַבְּרָכָה, לַגִּיז'] וְהֵם  
רַבָּבוֹת אֲפָרַיִם וְהֵם אֲלֵפֵי מְנַשֶּׁה, וְהֵם  
רַבָּבוֹת אֲפָרַיִם וְלֹא כִעֲשׂוֹ שֶׁאֲמַר יֵשׁ לִי  
רַב, וְהֵם אֲלֵפֵי מְנַשֶּׁה וְלֹא כְּאֲלוֹפֵי עֲשׂוֹ  
שֶׁהֵם כִּקֶּשׁ נִידָף. וְאֲמַר לֵאפָרַיִם רַבָּבוֹת  
שֶׁהַתּוֹרָה הִיא שֶׁמְרַבֵּבַת אֶת אֲפָרַיִם  
שֶׁמֵּהֶם יֵצֵא יְהוֹשֻׁעַ הַמְּנַחֵלִם תּוֹרַת  
הַשֵּׁם וּמְנַחֵלִם אֶת הָאָרֶץ. וְלִמְנַשֶּׁה  
חִיזוֹקוֹ בְּפַעֲמַיִם גַּם, שֶׁהוּא לְשׁוֹן רִיבּוּי  
וּגְדוּלָה כְּפּוֹלִיִּם, וְלֹא כִעֲשׂוֹ שֶׁנִּדְחָה  
מִפְּנֵי יַעֲקֹב, אֲלֵא גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם

## לעומקו של מקרא ויחי

וכן מובא בפסחים נו עמ' א', כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ובתרגום ירושלמי הגירסה שונה, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.

יוצא, איפוא, שלפי התרג' הירושלמי יהא שמיה רבא הוא התרגום והפירוש [אמנם לא מילולי] של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ועל פי זה מובן מדוע בשכמל"ו נאמר בלחש ויהא שמיה רבא בקול רם. כי בשכמל"ו הוא שבח נאה של המלאכים שאומרים אותו בשמים, והמלאכים שמבינים לשון הקדש יתקנאו בנו אם נאמרהו בקול. אבל יהא שמיה רבא שהוא בארמית, אע"פ שהוא פירוש לשבח שלהם בשכמל"ו, לא יתקנאו בנו המלאכים, שאינם מבינים ארמית.

נחשב אני כמת. לכן מוטעם בטיפחא מפסיק הנה אנכי, מת.

ועל דרך הצח, מ"ת אותיות ת"ם. שבזכות היותו איש תם יושב אהלים, לא נאמרה בו מיתה, עד שאמרו [תענית ה:]: יעקב אבינו לא מת. מה זרעו בחיים. ומינה נלמד כוונתם לזרעו בחיים. שגם הם יושבי אהלים, אהלים של תורה ותפילה, וכל זמן שזרעו בחיים, חיי תורה ותפילה, אף הוא בחיים חיי נצח של תורה ותפילה.

\*\*\*

האספּוּ וְאַגִּידָה לְכֶם אֶת אֲשֶׁר-  
יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים  
(מט, א')

מובא במדרש רבה,

בְּשַׁעַת שְׁהִיָּה יַעֲקֹב אָבִינוּ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם קָרָא לְשָׁנִים עֶשְׂרִי בְּנֵי אִמֶּר לָהֶם שָׁמְעוּ אֵל יִשְׂרָאֵל שְׁבַשְׁמִים אָבִיכֶם, שָׁמָּא יֵשׁ בְּלִבְכֶם מַחְלָקַת עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ לוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ, כְּשֶׁם שְׁאִין בְּלִבְךָ מַחְלָקַת עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּף אִין בְּלִבְנוּ מַחְלָקַת, אָלָּא ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, אָף הוּא פִּרְשׁ בְּשִׁפְתָיו וְאָמַר: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֵד.

## לעומקו של מקרא ויחי

הוא שאין כמוהו בכל התשבחות של המלאכים. ועל כן נתקן בלשון תרגום, **יהא שמיה רבא**, שלא יבינו המלאכים וכך לא יהיו מתקנאין בנו.

\*\*\*

**מַאֲת פְּנֵי-חַת. וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִנּוֹת  
אֶת-בְּנָיו וְגו' (מט, לב-לג')**

**יש להבין**, מה זכו בני חת להיות המלים האחרונות שיצאו מפי יעקב אבינו בטרם נאסף אל עמיו.

**ויש לומר**, שבאומרו מאת בני חת, כאן שילם יעקב לבני חת טובה תחת טובה.

**שכן פְּנֵי-חַת**, הם נתעסקו בקבורתה של רבקה אמו. שהרי יצחק פָּבְדו עיניו, יעקב עדיין לא חזר, מיניקתה לא נמצאת אתה, ועשו שונא לרבקה. (ע"ש הרמב"ן). ובני חת נתעסקו בקבורתה. והשיב להם יעקב כגמולם בהזכירו אותם עת השיב נשמתו לבוראו.

\*\*\*

**ולעומקו של מקרא יש לומר** **דמכאן** תשובה לתוס' ברכות דף ג עמ' א, ד"ה **ועונין**.

**וז"ל התוספות**: מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי.

**אך לפי כל הנ"ל, ומדברי התרגום ירושלמי הנ"ל**, יוטעם היטב שהקדיש אינו רק שבח נאה בעלמא, אלא הוא שבח שבו משתמשים המלאכים,

שכן הוא תרגום של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבזה השבח יקשרו המלאכים כתר מלוכה למלך מלכי המלכים הקב"ה. והרי זו סיבה מספיק טובה שהם יתקנאו בנו אם נאמר אותו בקול רם בלשון הקדש שמבינים המלאכים.

**וע"כ** צריך לחזור ולומר כדברי העולם, שלכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול

## לעומקו של מקרא ויחי

ובענין בני חת שקברוה יש לומר כי רמזם הכתוב (בראשית לה, ח) וַתִּמָּת דְּבָרָה מֵיַנְקַת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלוֹן בְּקוֹת. ופירש רש"י שנתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו שמתה. ונרמזו כאן בני חת שקברוה לרבקה בַּמְקוֹם [תחת] יעקב, בכך שפעמים נכתבה המילה תחת, פעם אחת לגופו לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, מַתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלוֹן, ופעם שניה למדרשו בהוראה של תחת-במקום, ליתן רמז שבני חת הם שקברוה בַּמְקוֹם יעקב שקראו הקב"ה אל. וכדפירש"י [בראשית לג, כ'] ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב אל. (מגילה יח.).

ישמא י"ל שזו הכוונה שהתורה ציינה בפרשת חיי שרה את בני חת כְּעַם הארץ. ככתוב [חיי שרה כג, יב] וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַבְרָהָם לְפָנָי עִם הָאָרֶץ. והוא לשבחם שנקראו על שם הארץ, כאומרו, המובחרים מבין הגויים שיושבים בארץ. וכל כך למה, שְׁשָׂאָם לבם להסכים לקבורת שרה, והתורה תקראם עם הארץ גם על שם העתיד שְׁשָׂאָם לבם להתעסק גם בקבורת רבקה. ואשר על כן בני חת קברוה דרך כבוד, ושילם להם יעקב גמולם הטוב בהזכירו אותם טרם יגוע. וכנ"ל.

\*\*\*

ויַעֲלֵ יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו וַיַּעֲלֵוּ אֹתוֹ כָּל-עַבְדֵי פָּרְעֹה וּגְוֵי וַיַּעֲלֵ עִמּוֹ גַם-רַכָּב גַּם-פָּרָשִׁים וּגְוֵי (ג, ז-ט)

או כלך לדרך זו, שנכתבה המילה תחת, לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, כדי לרמז פעמים ליעקב, פעם אחת שבני חת הם שקברוה לרבקה אמו, ופעם שניה לחזקו ולאמצו ולומר לו [ירמיהו ל, י'] וְאָתָּה אֵל תִּקְרָא עַבְדֵי יַעֲקֹב נְאֻם יְהוָה וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעַךָ מִרְחוֹק וְאֵת יַרְצֶךָ מֵאָרֶץ שָׁבִים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁמַט וְשָׂאֲנָן וְאִין מִסְרִיד.

## לעומקו של מקרא ויחי

ולעומקו של מקרא, יש ליתן טעם מדוע נקשר זה השם הק' עם זה הפסוק. ויש לומר ככתוב בתהלים [קכו, ב'] שכך יאמרו הגויים הגדיל יהנ'ה לעשות עם אלה.

ובהיות חדש כסלו נקשר עם חדש טבת לעניין הנוכה, כן גם זה השם הק' נמשך מכסלו אל תוך טבת, ומתחבר עם השם השולט בחדש טבת היוצא מסופי תיבות של ליהויה אתי ונרוממה שמו (תהלים לד, ד') והוא: היה'ו ומשמעותו שישראל אומרים ככתוב בתהלים [קכו, ג'] הגדיל יהנ'ה לעשות עמנו היינו שמחים.

ועל פי הנ"ל יש לומר כי מה שמשבחים ישראל להקב"ה, הוא לא מפני שהגויים משבחים. אלא איפכא, מה שהגויים משבחים הוא משום שבה שנותנים לו עם ישראל. שנאמר (בפסוק הנ"ל) גדלו ליהויה אתי ונרוממה שמו יחדיו.

והם הם כשני הפסוקים הבאים יחדיו בתהלים קכו פס' ב-ג: הגדיל יהנ'ה

יש ליתן טעם מדוע תפרט התורה כל העולים לקבור את יעקב ומה הלשון החוזרת של כל העליות והגמים, ויעל ויעלו ויעל גם גם-רכב גם-פרשים.

ויש לומר שכל הבאים עם יעקב נגזרו מכח הברכה שברכו הקב"ה, אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה. ואשר על כן תציין התורה גם ועליות: ויעל יוסף, ויעלו אתו פל-עבדי פרעה וגו' ויעל עמו גם-רכב גם-פרשים וגו'.

\*\*\*

וירא יושב הארץ הפנעני את-האבל בגרן האטד ויאמרו אבל-כבד זה למצרים על-פן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן: (ג, יא)

וירא יושב הארץ הפנעני. בכתבי האר"י נרמז בפסוק זה השם הק' השולט בחדש כסלו בראשי תיבות:

וירא יושב הארץ הפנעני. ויה"ה.

## לעומקו של מקרא ויחי

והודאה בלב היא, ועל כן מודים על הנסים בתפילת הלחש. והוא כנגד השם הק' השולט בחדש טבת והיוצא מן הפסוק ל'ה'ו'ה אַתִּי וּנְרוּמָמָה שְׁמוֹ.

ובהיות שם זה שולט בחדש טבת, הרי הוא פְּסוּם ומסקנה לעבודת חדש כסלו, כאומר שכל עבודת פרסום הנס היא כדי להביא לתכלית הנרצית של העבודה שבלב היא ההודאה בנסי ה' אשר בכל יום עמנו, למשך כל השנה כולה.

\*\*\*

**וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֹוּ פֶן פֶּאֲשֶׁר צָוּם:**  
(נ,יב)

מובא בתנחומא (במדבר), מאי פֶּאֲשֶׁר צָוּם וזה לשונו:

וְהֵיאֵף צָוּם. אָמַר לָהֶם: יְהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכֶר וַזְבוּלוֹן יִטְעֲנוּ מִטְּתֵי מִן הַמְזֻרָה, רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגַד יִטְעֲנוּ מִן הַדְּרוֹם, דָּן וְאַשֶׁר וַנְּפֹתָלַי יִטְעֲנוּ מִן הַצָּפוֹן, בְּנֵימִין אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִטְעֲנוּ מִן הַמְּעַרְב.

יוסף אל יטעון, למה. שְׁהוּא מְלֹךְ, וְאַתֶּם צָרִיכִין לְחֻלּוֹק לוֹ פְּבוֹד.

לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ.

אָז יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הוּא כִּנְגַד הַפְּסוּק וַיִּרְא יֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי,

הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ, וְהוּא כִּנְגַד גְּדָלוֹ לַיְהוָה אֱתִי. וּמִסִּיִּים בַּהַּ הַפְּסוּק: הָיִינוּ שְׂמֵחִים כִּנְגַד שְׂמַחַת יְמֵי הַחֲנוּכָה.

\*\*\*

וּלִכְּאֵ מִילְתָּא דְלֵא רְמִיזָא בְּאוּרִייתָא, שְׁהֵם שְׁנֵי דְרַכֵּי הַעֲבוּדָה בְּחַדְשֵׁי הַחֲנוּכָה כְּסֻלוֹ-טַבַּת, הַלֵּל וְהוּדָאָה.

ה'א' היא העבודה מן הפנים אל החוץ כהלל ופרסום הנס היוצא החוצה והוא כנגד השם הק' השולט בחדש כסלו והיוצא מן הפסוק וַיִּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי.

ופירושו שיושבי הארץ הכנעני ראו ביקרא דיעקב אשר עשו לו בניו וכל העולים עמהם מצרימה כבוד גדול בהספדו. והוא כעין ההלל ופרסום הנס.

ה'ב' היא העבודה מן החוץ ולפנים, היא העבודה הפנימית של ההודאה,

## לעומקו של מקרא ויחי

ובזה התקיים הפסוק (דברים, כח, י')  
**וַיִּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא  
עָלֶיךָ וַיִּרְאוּ מִמֶּךָ. אָמַר ר' אֵלֶּזֶר  
(ברכות ו.) אֱלֹהֵי תְּפִלִּין שֶׁבְּרֵאשׁ.  
והיא בחינתו של יעקב אבינו, כנ"ל.**

\*\*\*

**ולעומקו של מקרא** ועל דרך הסוד  
נֶאֱמַר: מה שדרש ר' אליעזר הגדול על  
הפסוק **כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ**, כוונתו  
לאות **ש** החקוקה בתפילין של ראש  
הלכה למשה מסיני. ובשימת לב האות  
**ש** חקוקה משני צדי התפילין של  
ראש. מצד ימין של המניח חקוקה  
האות **ש** כרגילותה בעלת ג' ראשין,  
כנגד כתרו של הקב"ה,  
ומצד שמאלו של המניח חקוקה האות  
**ש** בעלת ארבעה ראשים, וכנגד כתרו  
של יעקב ששמו חקוק בכסא הכבוד,  
כדמות רביעית במרכבה, והוא רמז  
למה שהיה דבק בשם **שד"י** כאומר  
ואל **שד"י** יתן לכם רחמים וכו'. ויחד  
הם כנגד שבעת קני המנורה. וה**ד'**  
שברצועה של ראש הוא כנגד כתרו  
של **דוד** המלך. וה**יו"ד** שברצועה  
של יד הוא כנגד **יוסף**. יוצא אפוא  
שיוסף כנגד משיח בן **יוסף** ולאחריו  
משיח בן **דוד** וישראל סבא וכל שאר

**לוי** אל יטעון. לָמָּה, שְׁעִתִּידִין לִישָׂא  
אֶת הָאָרוֹן, וּמִי שְׁטוּעֵן אֶת אָרוֹנוֹ שֶׁל  
חַי הַעֹלָמִים, לֹא יִשָּׂא אָרוֹנוֹ שֶׁל מֵת.  
**וְאִם תַּעֲשׂוּ בֵּן וְיַטְעַנְתֶּם אֶת מִטְּי כְּשֵׁם  
שְׁצוּיָתִי אֲתֶכֶם, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד  
לְהַשְׁרוֹת אֲתֶכֶם דְּגָלִים דְּגָלִים. פִּינּוּן  
שְׁנַפְטָר, טַעֲנוּ אוֹתוֹ כְּשֵׁם שְׁצוּנָה שְׁיִטְעֲנוּ  
אוֹתוֹ. מִנֵּן, שְׁכֵן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי לֹו  
כֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּם.**

**ובשל"ה הק'** מובא שיעקב אבינו  
הוא בבחינת תפילין של ראש, ויוסף  
הוא בבחינת תפילין של יד.

**וי"ב שבטים** הם בסוד **י"ב תפירות**  
שבתפילין, שמכל רוח היו ג' שבטים  
כג' תפירות שבתפילין.

**ולעומקו של מקרא יש לומר** על פי  
זה, ועל דרך הרמז והצח, מאי **כְּאֲשֶׁר  
צִוָּם**, אל תקרי כאשר **צוּם אלא  
כאשר צוּום**. **כְּאֲשֶׁר צִוָּם** יעקב אבינו  
לשאת אותו, **כְּאֲשֶׁר צוּום הקב"ה**  
בהנחת התפילין.

**ואשר על כן**, מובא במדרש תנחומא  
(ויחי) וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֹן הָאֶטָד. וְכִי יֵשׁ גֵּרֹן  
לְאֶטָד. אֵלָּא אֱלֹהֵי הַכְּנַעֲנִיִּים שְׁנַטְלוּ  
כְּתָרֵיהֶן וְהִקִּיפוּ אָרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

## לעומקו של מקרא ויחי

וַיֵּלְכוּ גַם-אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו  
וַיֹּאמְרוּ הֲגִנּוּ לָךְ לַעֲבָדִים (ג, יח')

כאן לראשונה התגשמו חלומותיו  
שחלם לאחיו בפרשת וישב במלואן,  
והנה תספִינה אֶלְמִתֵיכֶם וּתִשְׁתַּחֲוּינָן  
לְאַלְמֵתַי:  
וכפי שפתרו לו אחיו וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו  
הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מִשׁוּל תִּמְשָׁל  
בָּנוּ.

וכן החלום השני וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ  
וְאַחַד עֶשְׂרֹן כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִיִּים לִי:  
וכפי שפתר לו אביו: הֲבֹא נִבְּאֹא אֲנִי  
וְאִמְנָה וְאֶחָיִךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אַרְצָה. ואף  
על פי שאביו השתחוה לשכינה ולא  
לו, מכל מקום התקיים פתרון החלום  
באחיו.

ויש לעיין, שהרי כמה וכמה פעמים  
השתחוו לו האחים ונפלו לפניו. אלא  
יש לומר, וכמובא באריכות בלעומקו  
של מקרא לפרשת מקץ, (מג, טו')  
שבכל הפעמים שהשתחוו לפניו, לא  
ידעו שהוא יוסף, וחשבוהו למשנה  
למלך בלבד. לכן לא התגשם החלום  
במלואו. אבל עתה, זו הפעם  
הראשונה שנופלים לפניו ומשתחוים  
לו משום שהוא יוסף.

השבעה רועים כנגד שבעה ראשים  
שבאות ש משני הצדדים, וה'  
בראשם. כן נזכה לראותם בב"א.

\*\*\*

וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה הוּא וְאֶחָיו  
וְכָל-הָעֲלִיִּים אִתּוֹ (ג, יד')

יש ליתן טעם מדוע תציין התורה את  
יוסף לפני כולם. וישוּבו מצרימה הוי  
ליה למימר.

אלא י"ל, כשם שכתוב בראובן  
(לו, כט') וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר וְהִנֵּה  
אִין-יוֹסֵף בְּבוֹר כֵּן נֹאמַר בְּיוֹסֵף וַיֵּשֶׁב  
יוסף וכוונתו אֶל-הַבּוֹר, וכהמדרש  
רבה שהלך להציץ בבור ששם  
השליכוהו. כדי לראות גודל הנס  
ולספר בניסיו ושבחיו של מקום,  
ובבחינת "דע מאין באת", מאיזה בור  
הריצו אותו למלוך על מצרים.

ומה שכתב מִצְרַיִמָּה כוונתו שמשם  
המשיכו מצרימה באחזה, שנאמר הוּא  
וְאֶחָיו. ואמר עוד וְכָל-הָעֲלִיִּים אִתּוֹ  
שלא היתה בלבו טינה כלל שהיו כולם  
בכלל עליה.

\*\*\*



## לעומקו של מקרא ויחי

### דרשת התחת אלהים אני התחת אלהים אנכי

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֶל-תִּירָאוּ כִּי  
הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי. (ג,יט')

**כאן** תיקן יוסף מידת אביו. שיעקב אמר לאמו רחל **ברוגזא** [ויצא,ל,ב'] **ויחר** אף **יעקב** בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן, כשבקשה ממנו בנים. ויוסף מבניה של רחל אמר לבני יעקב **בניחותא** הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי **אותם המלים** שאמר יעקב **ברוגזא** אמרם יוסף **בניחותא**. ואע"פ שנאמרו דרך שאלה התחת אלקים אני, וכן פירש רש"י שמא במקומו אני, **בתמיה**, מפרש רבנו בחיי שיוסף אמר **בניחותא**, **אני תחת המרכבה**. ואין לכם לחשוש. וכן תרגם אונקלוס: אַרְי דְּחָלָא דִּי אָנָּא [כי ירא אלקים אני]. ויונתן בן עוזיאל הוסיף בתרגומו: לֹא תִידַחֲלוּן אַרְוּם לֹא נִיגְמֹול לְכוֹן בִּישְׁתָּא אֱלֹהִין טְבָתָא אַרְוּם דְּחִיל וּמְתַבֵּר מִן קָדָם יִי אָנָּא [אל תיראו לא אגמול לכם רעה אלא טובה כי ירא ונשבר מלפני אלקים אני].

ובאמרו בניחותא את אותן המלים שאמר יעקב ברוגזא, בזה תיקן כביכול יוסף הבן את מידת אביו יעקב.

**וכן כאן** יצאה הבת-קול אל הפועל: **בעת** שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וגו', ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי וגו', יצתה בת קול ואמרה, **כָּף עוֹנִים אֵת הַמְעוּקוֹת?** **תִּיךָ שְׁבִנִיךָ עֲתִידִים לַעֲמֹד** [ולהשתחוות] **לְפָנַי בְּנֵה**.

**והוינן בה**, מתי התקיימה הבת קול שבמדרש זה. **שְׁעֵתִידִים בְּנִיךָ לַעֲמֹד** [ולהשתחוות] **לְפָנַי בְּנֵה**.

**שהרי** בכל הפעמים שהשתחוו לפניו, **לא ידעו שהוא יוסף**, וחשבוהו למשנה למלך בלבד. לכן לא התקיימה הבת קול במלואה. **אבל עתה**, זו **הפעם הראשונה** שנופלים לפניו ומשתחווים **לו**, **משום שהוא יוסף**. מעתה הוי אומר **שבזה התקיימה הבת קול** האומרת: חייך, שעתידין בניך לעמוד [ולהשתחוות] לפני בנה. **ובזה** התקיימו חלומותיו של יוסף כפי שנאמר בהם משתחווים **לי**.

\*\*\*

## לעומקו של מקרא ויחי

משנולד יוסף עד שעזב את אביו עברו 17 שנה. הרי 19. במשך 22 שנה היה נעלם מאביו כנגד מה שיעקב לא היה עם אביו כ"ב שנה. הרי 41 שנה. ומשנפגש עם אביו עד סוף ימי יעקב עברו עוד 17 שנה. הרי 58 שנה שהם מנין ח"ן.

ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא, זה שאמר יעקב ליוסף, אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שִׁים-נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם.

שלאחר ח"ן שנה בקש יעקב למצוא ח"ן בעיני יוסף הוא בנה של רחל, ובזה נחה גם דעתה של רחל.

ועוד על דרך הצח יש לומר, כנגד שקפץ רוגזו של יוסף על יעקב עד שנתגלגל למצרים, תיקן יוסף רוגזו של יעקב בעת אשר עלו ממצרים.

וייש לחזור על הראשונות להבין רוגזא דיעקב האדם השלם שדמותו חקוקה במרכבה.

ובשימת לב, נראה למעיין שינוי קטן במטבע הלשון. שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי (עם כ'), ויוסף אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי (ללא כ').

ועל דרך הצח, יש לומר שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי, עם כ', היא כ' הכעס. ויוסף השמיט את כ' הכעס ואמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי, בנִיחותא.

קם יוסף הֵבֵן ותיקן כעס אביו לאחר ח"ן שנה [כמפורט לקמן].

ועל דרך הרמז נאמר, כי יוסף הוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכֻנָּה. היוצא איפוא כי ח"ן שנה הן ב"ן ועוד ו'. ב"ן רמז ליוסף הֵבֵן, שהוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכֻנָּה, שקם הֵבֵן לתקן מידת אביו לאחר שנות ח"ן.

וכך הוא החשבון:

מזמן שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וענה לה מה שענה כנ"ל, עד שנולד יוסף, עברו שנתיים ימים, בהם נולדו דן ונפתלי מבלהה על ברכי רחל.

## לעומקו של מקרא ויחי

**אנ"י**. וממדת האני תעלה התפילה למידת האלקים להפוך הדין לרחמים. ומשם דרך השתלשלות ספירות ההוי"ה להגיע אל מידת האנכ"י, שבספירת הבינה, ומשם אל החכמה ומשם אל הכתר העליון עד מרום שרש הרחמים והסליחות אהיה אשר אהיה שם החולם הנכסף אשר בקוצו של יו"ד העליונה אשר בכתר עליון אשר בעולם האצילות.

כזה: והוא כעין ציור השתלשלות  
ההוי"ה:

אצילות  
קוצו [העליון] של יו"ד  
י'ה"ה  
אהיה אשר אהיה  
כתר עליון  
ספירת החכמה  
בספירת הבינה  
אנכ"י  
אלהי"ם  
אני והו

[ואתם הב' מת'ה וכל שאר ע"ב שמות]

ורחל כך אמרה: הבה לי בנים ואם אין מתה - אנכי. הרי שרצתה לדלג על מידת אלקים וממלאכי הרחמים הבה אין ומתה להגיע מיד אל מידת האנכ"י.

והוא בשני אופנים:  
הא' הוא על דרך הפשט, מה שאמר ברוגזא הוא כדי להסיר מרחל כל קטרוג שהוא. וכגון פנינה שהיתה מרעימה על חנה, כדי שבעגמת נפשה תתחנן לבן משלה.

האופן השני הוא על דרך הסוד: הבה הוא שם קדש של רחמים מע"ב שמות. והוא תחת מידת האלקים. וכל מידות הרחמים נגזרות ממידת אנכ"י, שהיא גבוה מעל גבוה מעל מידת האלקים, ומידת אנכ"י היא מספירת הבינה.

[ונאצלת כדלקמן ממידת אהיה אשר אהיה, שם מקור הרחמים, שם החולם הנכסף מעל קוצו של יו"ד עילאה, בכתר עליון אשר בעולם האצילות].

ויעקב ידע סוד תפילת הַעֲקָרוֹת, אשר יקבלו מבוקשן בעת יתפללו אל מידת האנכ"י, הנאצלת ממקור הרחמים והיא גבוה מעל גבוה מעל מידת הדין של מידת האלקים.

אלא שאי אפשר לְהַפֵּךְ בצינורות ולהתפלל למידת אנכי מבלי לעלות בסולם התפילה. שהסדר הנכון בכל תפילה, לטפס מלמטה למעלה, דרך ע"ב שמות של רחמים ובראשם מידת

## לעומקו של מקרא ויחי

ורחל אמרה בדבריה: **הבה** לי בנים, ואם אין מתה אנכי, ואמרה ליעקב, הרי ג' מלאכי רחמים לפניך, הבה, אין ומת'ה, ותתפלל עלי דרכם אל מידת האנכי. כי ידעה הסוד שצריך להתפלל אל מידת האנכי. רק רצתה לדלג על מידת האלקים. ועל זאת גער בה יעקב באומר, שאין לדלג על סולם התפילה, למרות תגבורת הדינים. כי אנכי אינה מידה מתחת האלקים אלא מעל מידת האלקים.

ויוסף תיקן בזה גם בקשת אמו וגם רוגזו של אביו בכך שאמר בניחותא לאחיו, התחת אלקים אני.

ומידת האנכי, שהיא מידת המלכות, היא אכן תחת מידת האלקים. שאינו צריך לכוון לאנכי בתחילה אלא לילך ולעלות לפי הסדר.

ומידת האנכי היא אחת משמות הרחמים של ע"ב שמות אנכי וה"ו הושיעה נא. והיא המידה הפועלת להפוך הדין לרחמים. והיא המפתח להפוך הדין לרחמים ולהגיע לחדרים הפנימיים של מידת האלקים, ודרכה להגיע עד מידת האנכי. [ומשם עד הכתר העליון ומשם עד אהיה אשר אהיה אשר

וזה ששואל יעקב את רחל ברוגזא, התחת אלקים אנכי? האם מידת אנכי היא מתחת אלקים כמידת הבה? והרי מידת האנכי היא למעלה ממידת אלקים, ועליך להגיע קודם אל מידת האלקים, ולהתגבר על תגבורת הדינים שבמידה זו, ואז דרך מידת האלקים להמשיך לעלות ולבקש ממידת אנכי, שהיא מספירת הבינה.

וזה שנאמר פני אם לבינה תקרא, [משלי ב, ג]. ובמדרש רבה במדבר נשא פרשה י' מובא, אל תקרא אם אלא אם. כי אם לבינה תקרא.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכך כוונת המדרש: אם [בחיריק] לבינה תקרא, הרי אם [בצירה] לבינה קראת. ובכך תענה בקשת העקרה להיפקד ולהקרא אם.

וכך יהיה ערך הדברים:  
אם לבינה תקרא -  
אם לבינה תקרא.

ואל מידת האנכי אשר בבינה, אליה צריכה העקרה לכוון את תפילתה לקב"ה: אבל רק אחרי שעברה דרך מידת האלקים.

## לעומקו של מקרא ויחי

ג' אחרונות הן מידת הו"א, וכן נאמר במודים שאת"ה הו"א וכו'. והן ג' המידות שבהם מתקרב האדם להקב"ה. כאשר הוא מבטל את האנ"י שלו, ועומד נפעם ומשתאה אל מול השכינה הק' המופיעה במידות האלה אנ"י את"ה הו"א. שהם דרגות בשלבי סולם ההוי"ה ולקיים במתפלל והנה ה' ניצב עליו.

ואשר על כן תיקן ר' יוחנן לומר בסוף התפילה יְהִי לְרָצוֹן | אֲמְרֵי-פִי וְהִגְיוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ יְהוֹי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי, וכדוד המלך שאמרו בסוף י"ה [י"ט] פרשיות שבתהלים, כמובא במסכת ברכות [דף ט עמ' ב]. שהתפילה עולה מלמטה למעלה, ממידת האנ"י שבפסוק אדנ"י שפתי תפתח ועד לפסגת רום עולם התפילה המגיעה עד שם הוי"ה ברוך הוא במקום האצילות בפסוק יְהִי לְרָצוֹן | אֲמְרֵי-פִי וְהִגְיוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ יְהוֹי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי.

ואגב אורחא נימא בה מילתא לבאר דברי הָלַל שהענוה היא מידתו [סוכה גג. ורש"י שם] שאמר **אם אני כאן הכל כאן**. וכוונתו כנ"ל: אם מידת האני שהיא ספירת המלכות והשגחת

בעולם האצילות, שם החולם הנכסף אשר מעל קוצו של יו"ד העליונה].

ואכן כך אמר יוסף לאחיו:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תְּיָרָאוּ פִי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי: וְעַתָּה אֶל-תְּיָרָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְלֶל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְכֶם וַיִּנְחֶם אוֹתָם וַיִּדְבַּר עַל-לִבָּם. והיינו שלימדם עבודה שבלב זו תפילה.

ומידת האנ"י שהיא מידה של התחת אלקים אנ"י. ממנה עולה סולם התפילה מעלה מעלה, והיא המידה שבה פותחים תפילת י"ה, כשאומרים, אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. [וכתקנת ר' יוחנן במסכת ברכות ט:]. והיא מידת האנ"י, משם השם אדנ"י, כשהדלת של אדנ"י היא הַדְּלֶת הנפתחת בפני המתפלל.

וכמובא בשערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי לגבי תפילת י"ה:

ג' ראשונות הן מידת אנ"י כנ"ל.

י"ג אמצעיות הן מידת את"ה. ואשר על כן הן פותחות בזו המידה, את"ה חונן לאדם דעת וכו'.

## לעומקו של מקרא ויחי

על אחיו, והצטער על מידותיו שעד עתה היה בענוה, ועתה המליכוהו אחיו עליהם. ומכאן אמרו שהרבנות והשררה מקברת בעליה, ולכן נפטר יוסף לפני כל אחיו. ועל מידת הענוה ראוי לבכות ולהצטער, עד אשר תגיענו לשערי השמחה.

\*\*\*

### דרשת אַתְּכֶם - אַתְּכֶם

**וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל  
לֵאמֹר פִּקֹּד פִּקֹּד אֱלֹהִים אֶתְכֶם  
וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה. (נ, כה)**

ותימה, שהרי בפרשת בשלח נאמרה  
ההשבעה בתוספת המילה **אַתְּכֶם**:

וַיִּקַּח מִלְּשָׁה אֶת-עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי  
הִשְׁבַּע הַשְּׂבִיעַ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר  
פִּקֹּד פִּקֹּד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם  
אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה **אַתְּכֶם**.

ויש להבין פשר השינוי.

**וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה,  
וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה אַתְּכֶם.**

ה' ברחמים - כאן, אזי הכל שהיא מידת היסוד גם היא כאן, ועליהם נשען הסולם המצב ארצה ומכאן הוא עולה להיות ראשו מגיע השמימה.

וזה שאמר להם יוסף: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְּכֶם וְגו'. והוא הסדר הנכון: אני, אלקים, אנכי. וכשם שבזה נושעה אמי, כן בזה תושעו כולכם. וממידת האני דרך מידת אלקים נגיע למידת האנכי משם שפע הרחמים. ואכן שמע אלקים את נאקתם כאשר זעקו אליו מן העבודה, [שמות ב, כג'] וַיִּאֲנַחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתֵּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבֹדָה, מִן עֲבוֹדַת הַתְּפִילָה, ודרך מידת האלקים הגיעו אל מידת האנכי, שבה התגלה הקב"ה אל משה בסנה [שמות ג, ו'] וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וגו'.

\*\*\*

וַיִּבֶן יוֹסֵף בְּדִבְרָם אֱלֹו (נ, יז)

לעומקו של מקרא, יש לברר על מה בכה. כי התורה לא תדבר ברגשות. ויש לומר שכאן נתפש יוסף בשררה

## לעומקו של מקרא ויחי

כן רק בפרשת בשלח גילתה התורה את כוונתו לומר **אַתְּכֶם**, וכאן אפילו **אַתְּכֶם** לא אמר, אלא הסתפק במה שאמר **פָּקֵד פָּקֵד אֱלֹקִים אַתְּכֶם**, **שֶׁכֵּן אַתְּכֶם נִקְרָא כִּמוֹ אַתְּכֶם**. ויובן על דרך "אל תקרי". אל תקרי **אַתְּכֶם** אלא **אַתְּכֶם**.

**וּאִף עַל פִּי כֵן**, נרמזה כוונתו לומר **אַתְּכֶם** במה שאמר **מִזֶּה**, **וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֲצַמְתֵּי מִזֶּה**, שהיא כנגד י"ב שבטים, כמנין ז"ה. והיינו **אַתְּכֶם**.

**וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמוֹז**, רמזה התורה על תוספת המלה אתכם על ידי תוספת המלה **הַשְּׁבַע**. כי בסוף פרשתנו נאמרה מלת **הַשְּׁבַעָה** אחת ובלא תוספת המלה **אַתְּכֶם**: **וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, ובתחילת "בשלח" נאמרה מלת **הַשְּׁבַעָה שְׁתֵּי** פעמים: **כִּי הַשְּׁבַע הַשְּׁבִיעֵ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**. וכאילו מקדימה התורה בתחילת הפסוק כעין "בקשה" להוסיף גם את המלה **אַתְּכֶם** בסוף הפסוק.

**וְעַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט יבואר** על פי האבן עזרא, באומרו בפרשת יתרו בפס' א' לענין עשרת הדברות. **שְׂכַל מַה שֶׁהַתּוֹרָה שִׁינְתָה** או הוסיפה או גרעה ממקום אחד על השני, **אִין זֶה כִּי אִם פִּירוּשׁ שֶׁהַתּוֹרָה פִּירְשָׁה עַל הַעֲנִין הַקּוֹדֵם**. ולפי זה **עַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט** תפורש המילה **מִזֶּה** שכוונתו מזה **אַתְּכֶם**, שלא כמו אבינו שהעלינוהו לבד, אלא **מִזֶּה הַכוּוּנָה יַחַד אַתְּכֶם**.

**וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יִדְרֹשׁ**, שיוסף השביע את אחיו שיקברוהו **בְּשִׁכְמִם**. שכן **אַתְּכֶם** הוא אותיות **בְּשִׁכְמֶם**. והוא **כַּעֲיֵן אַתְּכֶם**. באותיות עוקבות למעלה ולמטה. העוקבת לא' למעלה היא ב'. והעוקבת למטה מת' היא ש'. מעתה **אַתְּכֶם** הכוונה **ב"ש**. לכן **אַתְּכֶם** יהיה מובנו **בש"כ**.

**וּמִדּוּעַ** ישביעם על הדבר, כי יעקב נתן לו את שכם ו**אֲנִי נִתְּתִי לָךְ שְׂכָמִי אַחַד עַל-אַחֶיךָ וְגו'** (מח, כב').

**וּמִדּוּעַ** לא אמר להם בפירוש בשכם אלא רק ברמז אמר להם **אַתְּכֶם**, כדי שלא יקבלו זאת כתוכחה **עַל מַה שֶׁמִּכְרוּהוּ בְּשִׁכְמִם**. כי יוסף נזהר מאד בכבודם ומעולם לא הוכיחם ישירות. ועל

## לעומקו של מקרא ויחי

**וַיִּשָּׂם בְּאֵרוֹן בְּמִצְרַיִם (ג,כו')**

**וַיִּשָּׂם** בגימטרי' **וַיִּשָּׂם**. שאחיו הסכימו על הדבר, והטמינוהו במצרים על מנת להביאו לשכם. ובזה זכו גם הם, שנאמר **אֶתְכֶם**. וכאילו נכתב **וַיִּשָּׂם בְּאֵרוֹן בְּמִצְרַיִם** עד אשר **וַיִּשָּׂם בשכ"ם**.

ולפי האוהב ישראל מאפטא, בשכ"מ הוא ראשי תיבות ברוך שם כבוד מלכותו. שבקיימם **אֶתְכֶם**, בזה האחים מקדשים שם שמים להיות כל רואיהם אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו ר"ת **בשכם**. ושכם הם ר"ת של ויישם וכאומרו: ושכ"ם - **ושם כבוד מלכותו שמים** הם בפי כל.

\*\*\*

**ועוד רמז רמז להם**, כנגד מה שאמר ראובן השליכו אותו אל הבור הזה, וכשם שהעליתם אותי מהבור הזה, למכרני בבזיון, **כן תתקנו להעלותני מזה לקברני בשכם בכבוד**. וכן אומר המדרש, משכם נגנבתי, לשכם החזירוני. וזו כוונת יוסף באומרו **מִזֶּה**.

**ועוד רמז רמז להם**, כשם שאמר המלאך גבריאל נסעו **מִזֶּה**, ופירושו נסעו מן האחוזה, כן יהיה תיקונכם והעליתם **מִזֶּה**, מן האחוזה ולכן דרשה התורה בפרשת בשלח **מִזֶּה אֶתְכֶם**.

**ועוד רמז רמז להם**, שבפרשת בשלח נדרשת המילה **אֶתְכֶם**. שגם עצמותיכם יעלו. ויוסף לא ירצה להזכירם כעצמות כדי לא לפגוע בכבודם, כנ"ל.

**ועוד יש לומר על דרך הצה והלשון**, שכל הפסוק מדבר בכפולות חסר אחד. כגון: **הַשְּׂבִיעַ הַשְּׂבִיעַ, פָּקַד יִפְקַד**, ואילו המלה **אֶתְכֶם** נשארה לבדה, בלא כפולתה. על כן צרפה לו התורה את כפולתה: **אֶתְכֶם**. כאומרו, **אֶתְכֶם אֶתְכֶם**. וזה שכתוב בפרשת בשלח, **הַשְּׂבִיעַ הַשְּׂבִיעַ פָּקַד יִפְקַד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם**.

\*\*\*

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות  
לסל': 052-7675895  
גור-אריה צור  
מודיעין עילית  
ניתן להצטרף לתפוצת מייל  
דוא"ל: leshem895@gmail.com